

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Triinu Kilp
MITME KURJATEGIJAGA KURITEO KAHTLUSALUSTE ISIKUKIRJELDUSTE
SEOSSED ÄRATUNDMISE TÄPSUSEGA

Uurimistöö

Juhendajad: Kristjan Kask, PhD; Astra Schults, PhD

Läbiv pealkiri: Kahtlusalluste äratundmise ning isikukirjelduste seosed

Tartu 2019

Mitme kurjategijaga kuriteo kahtlususte isikukirjelduste seosed äratundmise täpsusega

Lühikokkuvõte

Uurimuse põhieesmärgiks oli leida, kas esineb seos mitmekurjategijaga kuriteo kahtlususte äratundmise ning isikukirjelduste vahel. Katseisikutele näidati videot kuriteost, peale mida paluti kirjeldada nähtut ning identifitseerida kahtlususeid. Kirjeldused olid vabas vormis, kas vahetult või pausijärgselt ehk umbes 28 päeva peale video nägemist. Kahtlususte identifitseerimiseks kasutati nii samaaegset kui ka järjestikulist äratundmiseks esitamise rida. Paus oli negatiivses seoses isikukirjelduste arvuga. Paus mõjutas äratundmist negatiivselt ühe kahtlususe puhul kahest. Isikukirjelduste arvu ja äratundmise vahel esines positiivne seos ühe kahtlususe puhul nii täpsete õigete tunnuste kui ka täpsete muutuvate tunnuste puhul. Tulemused olid enamjaolt kooskõlas varasemate uurimustega, kuid seda vaid ühe kahtlususe puhul, seega tulevased uurimused võiksid keskenduda sellele, mis põhjustab sellist erinevust kahtlususte kirjeldustes.

Märksõnad: kahtlusused, isiku tuvastamine, isikukirjeldus.

The association of identification accuracy and person descriptions of multiple perpetrators

Abstract

The main goal of this research was to find if there is a connection between person descriptions and identification accuracy for a multiple perpetrator crime. The subjects were shown a video of a crime, after which they were asked to describe what they saw and to identify the suspects. The descriptions were in a free format, gathered either immediately or after a delay of approximately 28 days since seeing the video. Both simultaneous and sequential line ups were used for the identifications. A delay was negatively related to the number of person description. A delay affected the identification accuracy negatively for one out of the two suspects. There was a positive relationship between the number of person descriptions and the identification accuracy for one out of the two suspects for both the accurate correct characteristics and the accurate unstable characteristics. The results were mostly in line with previous research, but only for one of the suspects, so future research could focus on what causes such differences for suspect descriptions.

Keywords: suspects, identification, description of a person.

Sissejuhatus

Kriminaalsüsteemis toetutakse tihti tunnistaja ütlustele kuriteo kohta (Mickes, 2016). Kui kuriteol oli ohver või tunnistaja, siis üks esmastest tegevustest politsei poolt on saada vabas vormis kirjeldus juhtunust, kaasa arvatud kurjategija füüsilistest tunnustest (Sporer, 2007). Samas aga võivad tunnistajate kirjeldused kahtlusosaluse tunnustest olla ebaõiged, mis võivad viia vale kahtlusosaluse süüdi mõistmiseni. Ebaõigete süüdimõistmistele puhul mängivad rolli mitmed faktorid, sealhulgas on leitud, et 70% juhtudest on üheks faktoriks olnud kahtlustatava ebaõige äratundmine (Megreya, 2009). *Innocence Project* (2015) leheküljel on näiteks välja toodud 354 süüdimõistmise ümberlukkamist DNA põhjal ning 152 juhtumit, kus on leitud alternatiivne kahtlusalune esialgselt süüdimõistetule.

Juhtunu pealtnägijad võivad teha äratundmisel vigu, mida võib olla keeruline avastada. Kui tunnistajad juhtuvad tegema vigu äratundmisel, on see tavaliselt põhjustatud juhuslikust mitte tahtlikust eksimusest (Van Hollen, 2009). Peamised vead isikukirjeldustes on tavaliselt seotud vanuse, kasvu ning kehakujuga (Yuille & Cutshall, 1986).

Kahtlusosaluste rea esitamine

Kahtlusosaluste äratundmiseks näidatakse tunnistajatele ridu võimalikest juhtunust süüdi olevatest kahtlusosalustest. Päriselulistes situatsioonides panevad menetlejad kokku kahtlusosaluste rea, kus on üks kahtlusalune ning talle sarnased isikud, teadmata, kas õige kahtlusalune on reas esitatud. Nende kokku pandud rida põhineb juhtunu tunnistajate ütlustel ning koosneb kirjeldustega kõige paremini kokku sobivatest isikutest.

Kahtlusalususega ja kahtlusaluseta rea esitamine

Laboritingimustes on rea esitamisel kaks varianti: kahtlusalususega või kahtlusaluseta. Kahtlusosaluste esitamise ridade puhul on leitud, et kahtlusalususega ridade korral on lihtsam õiget inimest identifitseerida, kui kahtlusaluseta ridade puhul otsustada, et kahtlusalune puudub reast (Hobson & Wilcock, 2011). Seega, on oluline uurida nii kahtlusalususega kui kahtlusaluseta ridasid, kuna nende puhul võivad esineda erinevad vead ning päriselulistes situatsioonides menetleja ei tea, kas kahtlustatav on sama isik, keda tunnistaja nägi.

Kahtlusalususega rea puhul on kolm võimalikku valikut: valitakse õige kahtlusalune, valitakse välja vale kahtlusalune või lükatakse rida ebaõigelt tagasi, eeldusel, et kahtlusalust ei ole reas esitatud. Kahtlusalususteta rea puhul aga on kaks varianti: valitakse vale kahtlusalune või lükatakse

rida õigesti tagasi. Kuigi laboritingimustes on võimalik kindlaks teha, kas tehti õige valik, siis päriselus on see enamjaolt keeruline. Seega päriselus võib nii kahtlusosaluse identifitseerimine kui ka identifitseerimata jätmine potentsiaalselt viga tähendada. Laboritingimustes kontrollitakse mõlema rea esitamist, et analüüsida kõiki potentsiaalseid päriselus esinevaid tulemusi. Seetõttu kasutati uurimuses nii kahtlusosalusega kui ka kahtlusosaluseta rea esitamist.

Eesti kriminaalmenetluse seadustik

Eesti kriminaalmenetluse seadustiku (2016) paragrahv 81 punkt 2 järgi tuleb esitada isik, asi või muu objekt äratundmiseks koos vähemalt kahe sellega sarnase objektiga. Seega esitatakse samaaegne kahtlusosaluste rida, mis koosneb vähemalt kolmest isikust. Sama paragrahvi neljanda punkti järgi esitatakse vajaduse korral isik, asi või muu objekt ka äratundmiseks foto, filmi või heli- või videosalvestise järgi.

Kui kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu või tunnistaja tunneb ära talle äratundmiseks esitatud objekti või kinnitab selle sarnasust uuritava sündmusega seotud objektiga, tehakse talle ettepanek nimetada tunnused, mille alusel ta on oma järelduse teinud, ja selgitada objekti seost uuritava sündmusega. Kui ta eitab samasust või sarnasust, tehakse talle ettepanek selgitada, mille poolest talle esitatud objekt või objektid erinevad uuritava sündmusega seotud objektist. (Kriminaalmenetluse seadustik, 2016)

Äratundmiseks esitamise protokollis märgitakse äratundmiseks esitatud objekti või objektide nimetused; milliste oluliste tunnuste poolest olid äratundmiseks esitatud objektid omavahel sarnased ja kus äratundmiseks esitatud objekt teiste hulgas paiknes; millise koha valis äratundmiseks esitatud isik teiste hulgas; äratundjale tehtud ettepanek vaadata talle esitatud objekti või objekte ja selgitada, kas ta tunneb uuritava sündmusega seotud objekti ära ning kas ta nendib selle sarnasust teiste objektidega või erinevust nendest ning tunnused, mille järgi tundis äratundja objekti ära (Kriminaalmenetluse seadustik, 2016 § 82).

Samaaegne ja järjestikune rea esitamine

Kahtlusosaluste esitamisel on võimalik samaaegne rea esitamine ning järjestikune rea esitamine (Wells & Olson, 2003). Samaaegse rea puhul esitatakse potentsiaalsed kahtlusosalused katseisikutele korraga, järjestikuse rea puhul esitatakse potentsiaalsed kahtlusosalused katseisikutele ükshaaval. Rea esitamiseks kasutatakse erinevaid viise: arvutis näidatavad pildid, paberkandjal fotod ning kahtlusosaluste nägemine näiteks ühepoolse peegli vahendusel, kus tunnistaja näeb kahtlusosaluseid, kuid kahtlusosalused näevad vaid peegeldust endast.

Fitzgerald, Price ja Valentine (2018) leidsid, et kahtlusaluste nägemine peegli vahendusel ei ole teistest identifitseerimise viisidest oluliselt parem. Identifitseerimiseks piltide või video näitamine on praktilisem ega ole vähem usaldusväärne, kui inimeste kohapeal nägemine. Seega, kuigi on erinevaid koolkondi, kes usuvad, et üks meedium on teisest parem ning mõjutab tulemusi vähem, ei ole praeguseks olulist tõestust, et üks meedium teisest parem oleks.

Erinevate rea esitamise liikide puhul on leitud positiivseid ja negatiivseid külgi. Näiteks kahtlusalusega rea puhul peaks nii samaaegne kui ka järjestikune rida tagama sarnase täpsuse, kuid järjestikune rida, peaks olema täpsem, kui kahtlusalune ei ole reas esitatud (Steblay jt, 2001).

Tunnistajate tehtud vead

Tunnistajad teevad vea tavaliselt kahel põhjusel: 1) ridade läbiviijad kogemata suunavad tunnistajat ning 2) on tendents ära tunda isikut, kes näeb kõige rohkem kahtlustatava meele välja, olenemata sellest, kas kahtlustatav on reas või mitte (Wells & Olson, 2003). Ebaõigetel isikukirjeldustel kahtlusaluse välimuse ning näiteks vanuse kohta võivad aga olla tõsised tagajärjed, mis võivad viia kuriteos mitte süüdi olevate isikute vangistamiseni ja süüdlaste pääsemiseni, mis võib omakorda anda võimaluse uutel kuritegudel toimuda (Clark jt, 2015).

Lisaks on leitud, et mitme kurjategijaga kuritegude puhul täpsete äratundmiste proportsioon langeb võrreldes ühe kurjategijaga kuritegudega (Megreya & Bindemann, 2012). Samuti on leitud, et kahe kurjategijaga kuriteo puhul on kurjategijate kirjeldused vähem täpsed kui ühe kurjategija kuriteo puhul (Fahsing, Ask & Granhag, 2004). Mitme kurjategijaga kuritegu on oluline uurida, kuna tunnistajatel võib olla keeruline eristada mälestusi kurjategijatest, seega võidakse segi ajada nähtud isikutunnused, näiteks omistada ühe kahtlusaluse tunnused hoopis teisele (Hobson & Wilcock, 2011). Varasemalt pole seda aga palju uuritud.

Fashig ja kolleegid (2004) leidsid ka, et kurjategijate arv oli parim kurjategija kohta olevate kirjelduste kvaliteedi ja kvantiteedi ennustaja, võrreldes näiteks kuritegevuse nägemise aja, relvatüübi ja ajalise vahemaaga identifitseerimise ja kuritegevuse nägemise vahel. On leitud ka, et just mittevägivaldsete kuritegevuste puhul, esineb negatiivne seos kurjategijate arvu ja õigesti identifitseerimise vahel.

Lisaks on leitud, et kui kahtlusalune vahistatakse kuni kuu aega hiljem saadud kirjelduste põhjal ei erine see identifitseerimise täpsuse poolest sellest, kui kahtlusalune vahistada kirjelduse

põhjal, mis on saadud üsna kohe peale juhtumit (Ebbesen & Rienick, 1998; Weber & Perfect, 2012).

Seosed isikukirjelduste ja äratundmise täpsuse vahel

Valentine, Pickering ja Darling (2003) leidsid, et esineb seos äratundmise täpsuse ja isikukirjelduste vahel. Nad leidsid, et identifitseerimata jätmine oli tõenäolisem, kui juhtunu pealtnägijad ei kirjeldanud juhtunut väga täpselt. Pealtnägijad, kes aga kirjeldasid juhtunut detailselt, identifitseerisid tõenäolisemalt kahtlusaluse õigesti. Ka Wells (1985) leidis, et kahtlusaluse kirjeldustel on positiivne seos äratundmise täpsusega.

Samas aga Pigott ja Brigham (1985) leidsid, et ei ole olulist seost isikukirjelduste arvu ja kahtlusaluse identifitseerimise vahel. Nad leidsid, et oluline seos on enesekindluse hinnangu ja õigesti identifitseerimise vahel. Sporer (1992) ja Geiselman ja teised (2000) ei leidnud äratundmise ja isikukirjelduste arvu vahel seost.

On leitud, et inimesed, kes on head kahtlusaluste kirjeldajad, ei pruugi olla tingimata head kahtlusaluste äratundjad (Goldstein jt, 1979; Howells, 1938; Pigott & Brigham, 1985). Samuti on leitud, eristades meelde tuletamist ja ära tundmist, et võib osata kirjeldada kahtlusalust ilma teda ära tundmata (Flexser & Tulving, 1978). Ka Pigott ja Brigham (1985) leidsid, et katseisikud, kes suutsid üsna täpselt kahtlusaluseid kirjeldada, ei olnud identifitseerimisel täpsemad kui need, kes ei kirjeldanud kahtlusaluseid eriti täpselt. Siiski ei ole autorile teadaolevalt leitud vastupidiseid tulemusi, mis väidaks, nagu kirjelduste arvul oleks negatiivne seos äratundmise täpsusega.

Ajaline paus

Ajaline paus juhtunu nägemise ning kirjeldamise vahel võib mõjutada kirjelduste ning identifitseerimise täpsust, kui kahe sündmuse vaheline paus on pikem kui üks päev (Meissner, Sporer & Susa, 2008). Seega kirjeldused juhtunust, mis saadakse ühe päeva jooksul peale juhtumit, peaksid olema täpsemad, kui kirjeldused, mis saadakse ajaliselt hiljem. Juhtunu nägemise järgne informatsioon võib mõjutada pealtnägijate kirjeldusi koosmõjus esialgse juhtunu mälestuse tugevusega (Meissner, Sporer & Schooler, 2007). Seetõttu võib juhtunu mälestus moonduda, ilma, et tunnistaja seda endale teadvustaks.

Eesmärk ja hüpoteesid

Uurimuse eesmärgiks on leida, kuidas mõjutab mitme kurjategijaga kuriteo puhul ajaline paus juhtunu nägemise ning kirjeldamise vahel kolme aspekti: kahtlusaluste kirjelduse täpsust, kirjelduste hulka ning kahtlusaluse äratundmist. Samuti, milline on seos isikukirjelduste hulga ja täpsuse ning identifitseerimise vahel, analüüsisides lisaks kahte erinevat rea esitamise viisi.

Uurimusel on viis hüpoteesi:

1. Paus tõttu väheneb isikukirjelduste hulk ja täpsus.
2. Kirjelduste arvul ilmneb positiivne seos vahetu äratundmise täpsusega.
3. Paus vähendab identifitseerimise täpsust, olenemata isikukirjelduste koguarvust.
4. Paus ja ebaõige identifitseerimine vähendavad isikukirjelduste koguarvu.
5. Järjestikuse rea esitamise puhul esineb kahtlusaluseta rea esitamisel vähem valesi identifitseerimist, kui samaaegse rea esitamise puhul, olenemata pausist video nägemise ning identifitseerimise vahel.

Meetod

Valim

Tegemist oli 2 (rea esitamise tüüp: samaaegne või järjestikune) x 2 (reas kurjategija: esitatud või puudu) x 2 (aeg: kohe või kuu aega hiljem) katseplaaniga, kus katseisikud olid leitud mugavusvalimina. Igas katsegrupis oli 30 inimest, üks katseisik langes välja, kuna ta ei soovinud uurimuses lõpuni osaleda. Kokku osales 239 katseisikut vanusevahemikus 17 kuni 30 eluaastat. Lisaks koguti andmeid katseisikute soo, emakeele ja haridustaseme kohta.

Uurimuse läbiviimisele eelnevalt väljastati Tallinna Meditsiiniuuringute Eetikakomitee kooskõlastus otsusega number 1134.

Protseduur

Katseisikud jagati katsegruppidesse randomiseeritult ning neile näidati 59-sekundilist videot vargusest. Kurjategijateks oli kaks meest vanusevahemikus 20 kuni 25 aastat ning videos oli mõlemat kurjategijat korraga sama kaua näha. Kurjategijaid oli näha terve video jooksul. Edaspidi eristatakse kurjategijaid sõnadega “vasakpoolne” ning “parempoolne”, selle järgi, kummal pool neid videos näha oli. Pooltel katseisikutel paluti kohe kirjeldada, mida nad nägid, pooltel aga 28 kuni 32 päeva hiljem. Peale video nägemist öeldi katseisikutele: „Te olite

tunnistajaks ühele vargusele. Palun kirjeldage videoklipis nähtud kurjategijaid.” Instruksiooni sõnastus osutas varguse toimumisele, kuna katseisikud ei pruukinud näha, et toimus vargus.

Saadud kirjeldused kodeeriti ning vastused jaotati kahte gruppi: püsivad tunnused ning muudetavad tunnused. Püsivateks tunnusteks olid näiteks vanus, nahavärv, näoakuju, nina ning kasv. Muudetavateks tunnusteks olid näiteks kõik riietusega seonduv, soeng ja habe. Analüüs tehti nii püsivate, muudetavate kui ka kõigi tunnustega koos. Analüüsis on kaks võimalust: kirjelduste täpsuse skoori võetakse arvesse või arvestatakse vaid kirjeldatud kategooriate arvu. Näiteks, kirjeldus “lühikesed juuksed” oli analüüsis vähem täpne ning vastav täpsuse skoorile üks, kuid kirjeldus “lühikesed juuksed, mis olid pealt poolt pikemad ning külgedelt väga lühikesed” saaks täpsust arvestades skooriks kaks. Üks punkt selle eest, et kirjeldati juuste pikkust ja üks punkt selle eest, et kirjeldati soengu täpsemat kuju. Arvutused viidi läbi nii kirjeldatud tunnuste kategooriate arvuga kui ka võttes arvesse kirjeldatud tunnuste täpsust. Mõlemat kasutati arvutustes, et leida, kas tunnuste detailsem kirjeldamine mõjutab tulemusi või piisab vaid tunnuse kirjeldamisest, olenemata kirjelduse täpsusest. Täpsuse skoori arvestamise puhul analüüsis kasutatakse tunnuse ees sõna “täpne”.

Katseisikutel paluti kahtlusalluseid tuvastada, kas samaaegse või järjestikuse esitamise rea puhul. Samaaegse rea esitamise puhul oli katseisikutele kõik kahtlusallusega korraga esitatud, kuid järjestikuse rea esitamise puhul esitati ühekaupa ehk kõik kahtlusallused polnud korraga nähtaval. Selle kaudu oli pooltel katseisikutel võimalik kahtlusalluste pilte korraga võrrelda, kuid pooltel oli võimalik analüüsida pilte eraldi teistest kahtlusallustest, seega ilma potentsiaalse segava faktorita.

Kahtlusalluste äratundmise read koostati, tagades, et ükski esitatud isik ei oleks oluliselt rohkem või vähem tõenäolisemalt reast valitud, kui keegi teine reast. Seega, mitte ühelgi isikul kahtlusalluste äratundmise reas ei esinenud näiteks füüsilisi tunnuseid, mille tõttu nad teistest rohkem silma paistaks. Täpsem kirjeldus äratundmiseridade koostamisest on toodud lisades (vt lisa 1). Rea esitused koosnesid kuuest värvilisest pildist, millel oli esitatud nii nägu kui ka ülakeha.

Rea esitamise puhul oli veel kaks võimalust: kahtlusallusega äratundmiseks esitamise rida või kahtlusalluseta äratundmiseks esitamise rida. Katseisikutele esitati randomiseeritult kahte kahtlusalluste rida: ühes neist oli üks kahtlusallune ning teises oli esitatud kahtlusalluse asendajaks välja valitud isik. Seega katseisikud said identifitseerida vaid ühte kahtlusallust. Iga rea esituse

puhul öeldi katseisikutele, et kahtlusalune võib, kuid ei pruugi reas olla, seega katseisikud olid informeeritud võimalusest mitte kedagi identifitseerida.

Analüüs viidi läbi dihhotoomse identifitseerimise täpsuse jaoks. Hindamisel oli kaks võimalikku valikut: õige valik või vale valik. Seega, kui kahtlusalune oli reas esitatud, oli õigeks valikuks õige kahtlusaluse identifitseerimine, kuid valeks valikuks, kas vale identifitseerimine või rea tagasi lükkamine. Kui kahtlusalune ei olnud reas esitatud, siis oli õigeks valikuks rea tagasi lükkamine ning valeks valikuks reast kellegi valimine.

Analüüsiks kasutati sõltumatute gruppidega T-testi, et hinnata pausi olemasolu või puudumise seost isikukirjeldustega ning isikukirjelduste arvu ja täpsuse seost identifitseerimise täpsusega.

Pausi seost identifitseerimise täpsusega ning rea esitamise seost identifitseerimise täpsusega hinnati hii-ruut testiga, et näidata, kuidas jaotus identifitseerimise täpsus erinevate katsegruppide vahel.

Pausi ja dihhotoomse identifitseerimise seost kirjelduste arvuga võrreldi faktoriaalse ANOVA abil.

Tulemused

Uurimuse läbiviimisele eelnevalt olid andmed juba kogutud, seega uurimisprotsess algas andmete kodeerimisest, vastavalt paika pandud juhenditele (lisa 2).

Pausi seos isikukirjelduste hulga ja täpsusega

Oletati, et paus mõjutab isikukirjelduste hulka ning täpsust negatiivselt. Selle testimiseks viidi läbi sõltumatute katsegruppidega T-test.

Vahetu ja pausijärgse kirjeldamise vahel esinesid olulised erinevused õigete kirjelduste täpse arvu, püsivate tunnuste kirjelduste täpse arvu, muudetavate tunnuste kirjelduste täpse arvu, õigete tunnuste arvu ning tunnuste koguarvu vahel. Vaid ebaõigete tunnuste arvu puhul ei esinenud olulist erinevust vahetu ja pausijärgse kirjeldamise vahel (tabel 1).

Tabel 1. Vahetu ja pausijärgse kirjeldamise ning identifitseerimise erinevused

	Vahetu M (SD)	Pausijärgne M (SD)	t
Täpne õigete tunnuste arv	12,79 (5,33)	7,28 (4,29)	8,82*
Täpne püsivate tunnuste arv	3,58 (2,77)	2,65 (2,65)	2,67*
Täpne muudetavate tunnuste arv	9,21 (4,40)	4,69 (2,72)	9,55*
Õigete tunnuste arv	9,24 (3,61)	5,50 (3,01)	8,72*
Ebaõigete tunnuste arv	0,97 (1,10)	1,10 (1,25)	-0,88
Tunnuste koguarv	10,20 (3,72)	6,60 (3,47)	7,77*

Märkus: * - $p < 0,05$

Kirjelduste arvu ning täpsuse seos äratundmise täpsusega

Kirjelduste arvu erinevust õige ja vale äratundmise vahel analüüsiti sõltumatute katsegruppidega T-testi abil.

Parempoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud olulist seost kirjelduste arvu ning identifitseerimise vahel.

Oluline seos kirjelduste arvu ning täpsuse ja äratundmise vahel esines vaid vasakpoolse kahtlusaluse identifitseerimise puhul. Olulist erinevust ei olnud vahetu ja pausijärgse kirjeldamise ning äratundmise vahel.

Oluline seos esines täpselt õigesti kirjeldatud tunnuste kirjeldamise ning õigesti identifitseerimise vahel. Samuti esines oluline seos täpsete muudetavate tunnuste kirjeldamise ning õigesti identifitseerimise vahel. Keskmiselt oli õige äratundmise puhul rohkem muudetava tunnuse kirjeldamist kui valesti identifitseerimise puhul, nagu tabelis esitatud (tabel 2).

Tabel 2. Kahtlusaluste kirjelduste keskmise arvu erinevus õige ja vale äratundmise puhul

		Õige	Vale	
		M (SD)	M (SD)	t
Vasakpoolne	Täpne õigete tunnuste arv	11,2 (5,36)	9,55 (5,56)	2,18*
	Täpne muudetavate tunnuste arv	8,03 (4,30)	6,50 (4,20)	2,59*
	Täpne püsivate tunnuste arv	3,18 (2,72)	3,10 (2,76)	0,21
	Õigete tunnuste arv	8,05 (3,57)	7,09 (3,86)	1,84
	Ebaõigete tunnuste arv	1,03 (1,24)	1,04 (1,15)	-0,10
	Tunnuste koguarv	9,08 (3,79)	8,13 (4,06)	1,75
Parempoolne	Täpne õigete tunnuste arv	9,51 (5,59)	10,5 (5,48)	-1,31
	Täpne muudetavate tunnuste arv	6,74 (4,43)	7,15 (4,18)	-0,72
	Täpne püsivate tunnuste arv	2,86 (2,64)	3,31 (2,80)	-1,23
	Õigete tunnuste arv	7,12 (3,91)	7,59 (3,71)	-0,94
	Ebaõigete tunnuste arv	1,11 (1,21)	0,99 (1,16)	0,82
	Tunnuste koguarv	8,23 (4,12)	8,57 (3,86)	-0,65

Märkus: * - $p < 0,05$

Pausi seos identifitseerimisega

Identifitseerimise puhul küsiti katseisikutelt, kui enesekindlad nad enda vastustes on.

Vasakpoolse kahtlusaluse puhul vahetul kirjeldamisel oli keskmine enesekindluse hinnang kõrgem ($M = 6,23$, $SD = 2,15$) kui pausijärgsel kirjeldamisel ($M = 4,83$, $SD = 2,06$). Seega paus mõjutas vasakpoolse kahtlusaluse identifitseerimisel katseisikute enesekindlust negatiivselt ning seda oluliselt ($t(237) = 5,15$, $p < 0,05$). Enesekindluse skooril ei olnud olulist seost aga identifitseerimise täpsusega ($t(237) = 1,93$, $p = 0,06$).

Parempoolse kahtlusaluse identifitseerimise puhul oli keskmine enesekindlus vahetul vastamisel kõrgem ($M = 5,76$, $SD = 2,16$) võrreldes pausijärgse kirjeldamisega ($M = 5,05$, $SD = 2,17$). Seega parempoolse kahtlusaluse identifitseerimise puhul mõjutas pausi esinemine enesekindlust negatiivselt ning seda oluliselt ($t(237) = 2,53$, $p < 0,05$). Enesekindluse skooril ei olnud olulist seost identifitseerimise täpsusega ($t(237) = 1,46$, $p = 0,15$).

Sellele järgnevalt viidi läbi hii-ruut test leidmaks, kas paus vähendab identifitseerimise täpsust. Oluline tulemus esines vaid vasakpoolse kahtlusaluse puhul ($\chi^2(1) = 6,03$, $p < 0,05$), parempoolse kahtlusaluse puhul esines mitteoluline seos.

Vasakpoolse kahtlusaluse puhul vastati vahetult identifitseerimisel õigesti rohkem, kui pausijärgse identifitseerimise puhul (tabel 3).

Tabel 3. Vasakpoolse kahtlusaluse puhul pausi seos dihhotoomse identifitseerimise täpsusega

		Vasakpoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus	
		Õige	Vale
Katsetingimus	Vahetu	47 (39,2%)	73 (60,8%)
	Pausijärgne	29 (24,4%)	90 (75,6%)

Parempoolse kahtlusaluse puhul aga olulist seost pausijärgse ja vahetu identifitseerimise puhul ei esinenud ($\chi^2(1) = 1,54$, $p = 0,22$). Täpsemad tulemused on toodud tabelis (tabel 4).

Tabel 4. Parempoolse kahtlusaluse puhul pausi seos dihhotoomse identifitseerimise täpsusega

		Parempoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus	
		Õige	Vale
Katsetingimus	Vahetu	44 (36,7%)	76 (63,3%)
	Pausijärgne	53 (45,4%)	66 (54,6%)

Pausi esitamise ja identifitseerimise seos isikukirjelduste arvuga

Hüpooteesi testimiseks viidi läbi ühefaktoriline dispersioonanalüüs (ANOVA). Nelja gruppi, vahetu õige identifitseerimine, vahetu vale identifitseerimine, pausijärgne õige identifitseerimine ja pausijärgne vale identifitseerimine, võrreldi kirjelduste täpse koguarvuga. Vasakpoolse kahtlusaluse puhul saadi analüüsi tulemuseks, et gruppide vahel esines oluline erinevus ($F(3,24) = 19,67$, $p < 0,05$).

Tukey *post-hoc* testi tulemusena ilmnesevad olulised erinevused vahetult õigesti identifitseerimisel võrreldes pausijärgselt õigesti ja pausijärgselt valesti identifitseerimisega, vahetult valesti identifitseerimisel võrreldes pausijärgselt õigesti ja pausijärgselt valesti identifitseerimisega, pausijärgselt õigesti identifitseerimisel võrreldes vahetu õigesti ja valesti identifitseerimisega

ning pausijärgselt valesti identifitseerimisel võrreldes vahetu õigesti ja valesti identifitseerimisega ($p < 0,05$).

Vasakpoolse kahtlusalusel oli kirjeldusi oluliselt rohkem vahetul õigesti identifitseerimisel ja vahetul valesti identifitseerimisel võrreldes pausijärgselt valesti identifitseerimise ja pausijärgselt õigesti identifitseerimisega (tabel 5).

Olulist erinevust ei esinenud pausi õige ja vale identifitseerimise vahel ($p = 0,95$) ning vahetul identifitseerimisel õige ja vale identifitseerimise vahel ($p = 0,97$).

Parempoolse kahtlusaluse puhul esinesid Tukey *post-hoc* testi tulemusena olulised erinevused vahetult õigesti ja vahetul valesti identifitseerimisel võrreldes pausijärgselt õigesti ja pausijärgselt valesti identifitseerimisega ($F(3,24) = 19,90$, $p < 0,05$).

Seega, kirjeldusi oli oluliselt rohkem vahetul õigesti identifitseerimisel ja vahetul valesti identifitseerimisel võrreldes pausijärgselt valesti identifitseerimise ja pausijärgselt õigesti identifitseerimisega. Pausijärgsel õigel identifitseerimisel ja pausijärgsel valesti identifitseerimisel oli aga oluliselt vähem kirjeldusi kui vahetul õigesti identifitseerimisel ja vahetul valel identifitseerimisel (tabel 5).

Olulist seost kirjelduste arvu ja pausi ning identifitseerimise vahel ei esinenud aga vahetul identifitseerimisel õige ja vale identifitseerimise vahel ($p = 0,92$) ja pausijärgsel identifitseerimisel õige ja vale identifitseerimise vahel ($p = 0,87$).

Tabel 5. Katsegruppide keskmised kirjelduste arvud

		M (SD)
Vasakpoolne	Vahetu õige identifitseerimine	10,38 (3,33)
	Vahetu valesti identifitseerimine	10,09 (3,96)
	Pausijärgne õige identifitseerimine	6,97 (3,56)
	Pausijärgne valesti identifitseerimine	6,55 (3,40)
Parempoolne	Vahetu õige identifitseerimine	10,48 (3,77)
	Vahetu valesti identifitseerimine	10,05 (3,70)
	Pausijärgne õige identifitseerimine	6,37 (3,58)
	Pausijärgne valesti identifitseerimine	6,88 (3,31)

Rea esitamise seosed identifitseerimise täpsusega

Samaaegse ja järjestikuse rea esitamise seost äratundmise täpsusega analüüsiti hii-ruut testi abil. Vasakpoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud olulist seost rea esitamise tüübi ja identifitseerimise täpsuse vahel ($\chi^2(1) = 2,26$, $p = 0,13$). Tulemused on toodud tabelis (tabel 6).

Tabel 6. Vasakpoolse kahtlusaluse rea esitamise tüübi seos identifitseerimise täpsusega

		Vasakpoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus	
		Õige	Vale
Katsetingimus	Samaaegne	41 (34,5%)	78 (65,5%)
	Järjestikune	35 (29,2%)	85 (70,8%)

Parempoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud olulist seost rea esitamise tüübi ja identifitseerimise täpsuse vahel ($\chi^2(1) = 0,77$, $p = 0,38$). Tulemused on esitatud tabelis (tabel 7).

Tabel 7. Parempoolse kahtlusaluse rea esitamise tüübi seos identifitseerimise täpsusega

		Parempoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus	
		Õige	Vale
Katsetingimus	Samaaegne	54 (45,4%)	65 (54,6%)
	Järjestikune	43 (35,8%)	77 (64,2%)

Vasakpoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud olulist seost katsetingimuse ja nii kahtlusalusega kui ka kahtlusaluseta rea õigesti või valesti identifitseerimise vahel (tabel 8). Seega, milline rida esitati, kas samaaegne või järjestikune, ei olnud olulises seoses õigesti identifitseerimisega ei kahtlusaluseta ega kahtlusalusega rea puhul ($\chi^2(3) = 1,79$, $p = 0,62$).

Tabel 8. Vasakpoolse kahtlusaluse rea esitamise tüübi seos identifitseerimise täpsuse ja kahtlusaluse reas esitamisega

		Vasakpoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus			
		TP* õige	TP vale	TA õige	TA vale
Katsetingimus	Samaaegne	16 (13,4%)	44 (37,0%)	27 (22,7%)	32 (26,9%)
	Järjestikune	14 (11,7%)	50 (41,7%)	20 (16,7%)	36 (30,0%)

Märkus: * TP – kahtlusalusega rida (target-present), TA – kahtlusaluseta rida (target-absent), õige - õige identifitseerimise otsus, vale – vale identifitseerimise otsus.

Ka parempoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud olulist seost ($\chi^2(3) = 7,38, p = 0,06$, vt tabel 9).

Tabel 9. Parempoolse kahtlusaluse rea esitamise tüübi seos identifitseerimise täpsuse ja kahtlusaluse reas esitamisega

		Parempoolse kahtlusaluse identifitseerimise täpsus			
		TP* õige	TP vale	TA õige	TA vale
Katsetingimus	Samaaegne	15 (12,6%)	44 (37,0%)	39 (32,8%)	21 (17,6%)
	Järjestikune	18 (15,0%)	41 (34,2%)	25 (20,8%)	36 (30,0%)

Märkus: * TP – kahtlusalusega rida (target-present), TA – kahtlusaluseta rida (target-absent), õige - õige identifitseerimise otsus, vale – vale identifitseerimise otsus.

Arutelu

Juhtunu ja kirjeldamise vahelise pausi mõju

Esimene hüpotees leidis kinnitust, kuna isikukirjelduste arv ning täpsus vähenes pausi tõttu oluliselt. Tulemused olid kooskõlas mitmete varasemate uurimustega.

Näiteks Ebbesen ja Rieneck (1998) leidsid, et peale nelja nädala pikkust pausi mäletati informatsiooni halvemini, kui peale ühte päeva. Läbiviidud analüüsis ei esinenud olulist seost ajalise pausi ja valesti mäletatud informatsiooni vahel, mis on samuti kooskõlas varasemalt saadud tulemustega. Ka Weber ja Perfect (2012) leidsid, et peale kolm nädalat kestvat ajalist pausi oli vähenenud meelde jäetud informatsiooni arv ning täpsus, kuid nende saadud tulemus oli oluline.

Seega, läbi viidud analüüsi põhjal ilmnes samasugune seos, nagu ka varasematel uurimustel. Siiani pole leitud, et ajaline paus suurendaks mäletatud informatsiooni arvu. Samas aga on esinenud uurimusi, millega ei ole leitud olulist seost ajalise pausi ja mäletatud informatsiooni vahel (Ebbesen & Rieneck, 1998). Uurimusi on aga viidud läbi erinevate ajavahemikega: on kasutatud näiteks ühte päeva (Ebbesen & Rieneck, 1998), kolme nädalat (Weber & Perfect, 2012) ning nelja nädalat (Ebbesen & Rieneck, 1998). Läbi viidud analüüs kinnitab vajadust koguda informatsiooni juhtunust võimalikult kiiresti peale toimunut, kuna hilisem informatsiooni kogumine ei pruugi tagada sama häid tulemusi, kui ajaliselt varem juhtunu pealtnägijate küsitlemine.

Kahtlusaluste äratundmine ja seos kirjeldustega

Teine hüpotees leidis osalist kinnitust, sest esines positiivne seos vasakpoolse kahtlusaluse täpsete õigete kirjelduste arvu ning täpsete muudetavate tunnuste kirjelduste arvu ja õigesti identifitseerimise vahel. Olulist seost parempoolse kahtlusaluse puhul ei esinenud.

Valentine, Pickering ja Darling (2003) on leidnud sarnaseid tulemusi. Nende uurimuses kaks kolmandikku katseisikutest, kes kirjeldasid kahtlusalust detailselt, identifitseerisid ka õige kahtlusaluse. Samas aga vaid 40% katseisikutest, kes kirjeldasid kahtlusalust keskmiselt hästi, identifitseerisid kahtlusaluse õigest. Ainult 14% katseisikutest, kes ei kirjeldanud kahtlusalust eriti detailselt, identifitseerisid kahtlusaluse õigesti. Nende uurimuses polnud aga tegemist mitme kurjategijaga kuriteoga. Seega on läbi viidud uurimus uudne ning oluline, kuna varasemalt pole eriti käsitletud mitmekurjategijaga kuritegu. Mitme kurjategijaga kuritegu on oluline uurida, kuna päris elus võib olla rohkem kui üks kurjategija kuriteoga seotud.

Wells (1985) leidis, et kirjelduste õigsuse ja äratundmise täpsuse vahel on positiivne seos. Analüüsis leiti vasakpoolse kahtlusaluse puhul oluline positiivne seos täpsete õigete kirjelduste arvu ja äratundmise täpsuse vahel. Seega, läbiviidud uurimuse tulemused oli kooskõlas Wellsi (1985) uurimuse tulemustega.

On aga leitud, et kirjelduste ja äratundmise vahel ei esine olulist seost. Näiteks Geiselman ja teised (2000) leidsid, et katseisikud, kes tundsid kahtlusaluse õigesti ära ei olnud oma kirjeldustes kahtlusaluse kohta ei täpsemad ega terviklikumad. Ka Pigott ja Brigham (1985) ja Sporer (1992) ei leidnud, et esineks oluline seos äratundmise täpsuse ja isikukirjelduste arvu vahel.

Kolmas hüpotees leidis osaliselt kinnitust, sest vasakpoolse kahtlusalluse puhul oli oluliselt täpsem äratundmine vahetult identifitseerimisel võrreldes pausijärgse äratundmisega. Parempoolse kahtlusalluse identifitseerimisel aga ei esinenud olulist erinevust vahetu ja pausijärgse identifitseerimise vahel.

Näiteks Valentine, Pickering ja Darling (2003) leidsid, et peale ühte nädalat tunti kahtlusallust õigesti ära 65,5% ajast, kuid peale ühte kuud esines õigesti äratundmist 34,1% ajast. Tulemused on sarnased katses saadud tulemustega vasakpoolse kahtlusalluse puhul, kus oli vahetult identifitseerides 39,2% õigesti identifitseerimist ning neli nädalat hiljem identifitseerides oli 24,4% õigesti identifitseerimist, seega mõlemas esines märgatav oluline langus õigesti identifitseerimises aja möödudes.

Neljas hüpotees leidis osalist kinnitust. Paus mõjutas kirjelduste arvu negatiivselt, kuid ei esinenud olulist erinevust ei pausijärgse õige ja vale identifitseerimise ega vahetu õige ja vale identifitseerimise vahel. Seega, paus mõjutas isikukirjelduste arvu, kuid identifitseerimise täpsus mitte. Saadud tulemused on kooskõlas kolmanda ja viienda hüpoteesiga ning nende puhul välja toodud varasemate uurimuste tulemustega, mille põhjal paus mõjutas isikukirjelduste arvu, kuid identifitseerimise täpsus mitte.

Kahtlusalluste esitamise read

Viienda hüpoteesi puhul ei leitud olulist seost. Rea esitamise tüübil ei olnud olulist seost äratundmise täpsusega, olenemata sellest, kas kahtlusallune oli reas esitatud või ei. Steblay ja teiste (2001) uurimuses oli välja toodud, et samaaegne ja järjestikune rida peaksid olema täpsuselt sarnased, kui kahtlusallune on reas esitatud, kuid järjestikune rea liik peaks olema täpsem, kui kahtlusallune ei ole reas esitatud. Läbi viidud uurimuses aga olulist seost selle tulemusega võrdlemiseks ei leitud.

Ka Pigott ja Brigham (1985) leidsid, et kahtlusalluste esitamise rea tüüp ei mõjutanud identifitseerimise täpsust oluliselt, seega varasemad uurimused on näidanud seose puudumist.

Kitsaskohad

Uurimusel oli mõni kitsaskoht. Esiteks, ei eristatud seda, kui katseisik näiteks kirjeldas ühte kahtlusallust pidevate tunnuste poolest õigesti, kuid muutuvate tunnuste puhul kirjeldas seda sama kahtlusallust hoopis nii, nagu teine kahtlusallune välja nägi. Seega, kirjeldused võisid

üldiselt olla korrektsed, näiteks halli pusaga noormees ning musta pusaga noormees, kuid näiteks juuksevärv oli nende kahtlusaluste puhul vastupidiselt kirjeldatud. Aeti segamini, milline tunnus kehtis kumma kahtlusaluse kohta. Läbi viidud katses kodeeriti sellised kirjeldused kahtlusaluse puhul ebaõigeks, kuna kindla kahtlusaluse kohta oli siiski tegemist ebaõige kirjeldusega. Kuna sellist kirjeldamist ei eristatud otsesest ebaõigest kirjeldamisest, ei analüüsitud, kas üldiselt tunnuste teadmine, kuid nende segamini ajamine kahtlusaluste puhul mõjutas näiteks identifitseerimise täpsust. Kuna selliselt tunnuste segamini ajamist esines vaid mõnel korral, ei olnud võimalik teha statistilist analüüsi nii väikese arvu vastustega.

Teiseks kitsaskohaks oli see, et analüüsis ei eristatud seda, kas katseisik nägi, et mõlemad videos esitatud meessoost isikud sooritasid kuriteo. Neid osalejaid, kes ei identifitseerinud mõlemat kahtlusalust kurjategijana oli üsna vähe, seega ei kajastunud analüüsis see, kas juhtunu vaatamise ajal pöörati tähelepanu sellele, et mõlemad kahtlusalused sooritasid kuriteo.

Kolmandaks kitsaskohaks oli see, et olulisi tulemusi esines pigem vasakpoolse kahtlusaluse kohta, kuigi enamus katseisikutest kirjeldas mõlemat videos nähtud isikut kurjategijana. Seega, esines potentsiaalne kõrvaline muutuja, mille tõttu mäletati vasakpoolset kahtlusalust paremini. Uurimuses ei selgunud, millest see tulenes. Selle põhjuseks võis olla näiteks see, et vasakpoolset kahtlusalust jälgiti rohkem kui parempoolset, mida võis omakorda mõjutada näiteks kahtlusaluse välimus või see, et vasakpoolne kahtlusalune oli see, kes ohvrile otsa komistas.

Soovitusi tulevasteks uurimusteks

Pooltel hüpoteeside puhul saime ette arvatud tulemused, kuid kahe hüpoteesi puhul vaid ühe kahtlusaluse kohta. Seega on üheks läbi viidud uurimuse puuduseks see, et pole teada, miks esinesid seosed kohati vaid ühe, just vasakpoolse, mitte mõlema kahtlusaluse puhul.

Edaspidi tasuks uurida kahtlusalusega ja kahtlusaluseta rida, et mõista, kas kahtlusaluse reas esinemine mõjutab äratundmist, kuna siiani ei ole veel konsensusele jõutud. Kuna varasemalt on leitud erinevaid tulemusi, tuleks samaaegset ja järjestikust rea esitamist veel edaspidi uurida, et identifitseerida potentsiaalseid tulemuste mõjutajaid. Läbi viidud analüüsi põhjal ilmnes, et kahtlusaluse reas esinemine ei mõjutanud tulemusi oluliselt, kuigi teised uurijad on leidnud, et esineb oluline seos.

Tuleks läbi viia veel uurimusi, et leida, kas esineb konkreetne ajaline hetk, peale mida mäletatud informatsioon juhtunust märgatavalt vähenema hakkab. Samuti, et leida, kas esineb konkreetne

ajaline hetk, peale mida mäletatud informatsiooni hulk enam oluliselt ei vähene. Samuti võiks läbi viia uurimusi, et leida, kas kahtlusluste välimuse, oleku või toimunud sündmuse puhul esineb konkreetseid tunnuseid, mis mõjutavad äratundmist oluliselt. Selle selgitamine on oluline, kuna vaid vasakpoolse kahtlusluse puhul esines oluline seos vahetu ja pausijärgse äratundmise puhul. Samuti võiks tulevikus näiteks kontrollida katseisikute silmaliikumist, et leida, kas õigesti identifitseerimine on seoses kahtlusluse jälgimise ajaga. Näiteks, kas kahtluslune, keda jälgiti rohkem, identifitseeriti tõenäolisemalt õigesti, kuna praegu seda ei kontrollitud. Pole teada, kas praegu jälgitigi, vaid ühte kahtluslust või mõlemat. Samuti võiks uurida, kas ohvriga kontakti initsieerinud isik haarab katseisikutel rohkem tähelepanu.

Edaspidi tasuks uurida, kas äratundmise täpsus on olulises seoses kindla tunnuste kirjeldamise tüübiga, nagu läbi viidud uurimuses esines. On võimalus, et äratundmise täpsus ei olegi üldiselt kirjelduste arvuga seotud, kuid näiteks muudetavate tunnuste kirjeldusega võib olla. Seda tasuks aga tulevaste uurimustega kontrollida, enne kui konkreetne järeldus teha.

Läbiviidud uurimus tõestas vajadust uurida mitme kurjategijaga kuritegu, kuna ühe kurjategijaga läbi viidud uurimusi on mitmeid, kuid selleks, et teha üldistavaid järeldusi erinevate olukordade kohta, on vajalik ka uurida mitme kurjategijaga kuritegu.

Kasutatud kirjandus

- Clark, S. E., Benjamin, A. S., Wixted, J. T., Mickes, L. & Gronlund, S. D. (2015). Eyewitness identification and the accuracy of the criminal justice system. *Behavioral and Brain Sciences*, 2, 175-186.
- Doob, A.N., & Kirshenbaum, H.M. (1973). Bias in police lineups - partial remembering. *Journal of Police Science and Administration*, 1, 287-293.
- Ebbesen, E. B., & Rienick, C. B. (1998). Retention interval and eyewitness memory for events and personal identifying attributes. *Journal of Applied Psychology*, 8, 745-762.
- Fahsing, I. A., Ask, K., & Granhag, P. A. (2004). The man behind the mask: Accuracy and predictors of eyewitness offender descriptions. *Journal of Applied Psychology*, 89, 722-729.
- Fitzgerald, R. J., Price, H. L., & Valentine, T. (2018). Eyewitness identification: Live, photo, and video lineups. *Psychology, Public Policy, and Law*, 24, 307-325.
- Flexser, A. J., & Tulving, E. (1978). Retrieval independence in recognition and recall. *Psychological Review*, 85, 153-171.
- Geiselman, R. E., Schoppel, T., Tubridy, A., Konishi, T., & Rodriguez, V. (2000). Objectivity bias in eyewitness performance. *Applied Cognitive Psychology*, 14, 323-332.
- Goldstein, A. G., Johnson, K. S., & Chance, J. E. (1979). Does fluency of face description imply superior face recognition? *Bulletin of the Psychonomic Society*, 13, 15-18.
- Hobson, Z. J., & Wilcock, R. (2011). Eyewitness identification of multiple perpetrators. *International Journal of Police Science and Management*, 13, 286-296.
- Howells, T. H. (1938). A study of ability to recognize faces. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 33, 124-127.
- Innocence Project (2015). <http://www.innocenceproject.org/> kasutatud 05.04.2018
- Kriminaalmenetluse seadustik (06.01.2016). Riigi teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016019> kasutatud 07.10.2018.
- Lääts, T. (2016). Mitme isiku äratundmise täpsus kahtlusaluseta äratundmiseks esitamise ridades. Seminaritöö. Tallinna Ülikool.
- Megreya, A. M. (2009). Matching faces to photographs: Poor performance in eyewitness memory (without the memory). *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 14, 364-372.

- Megreya, A. M., & Bindemann, M. (2012). Identification accuracy for single-and double-perpetrator crimes: Does accomplice gender matter? *British Journal of Psychology*, 103, 439-453.
- Meissner, C. A., Sporer, S. L., & Schooler, J. W. (2007). *The handbook of eyewitness psychology, Vol II: Memory for people*. New Jersey, Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Meissner, C. A., Sporer, S. L., & Susa, K. J. (2008). A theoretical review and meta-analysis of the description-identification relationship in memory for faces. *European Journal of Cognitive Psychology*, 20, 414-455.
- Mickes, L. (2016). The effects of verbal descriptons on eyewitness memory: Implications for the real world. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5, 270-276.
- Pigott, M., & Brigham, J. C. (1985). The relationship between accuracy of prior description and facial recognition. *Journal of Applied Psychology*, 70, 547-555.
- Sporer, S. L. (1992). Post-dicting eyewitness accuracy: Confidence, decision-times and person descriptions of choosers and non-choosers. *European Journal of Social Psychology*, 22, 157-180.
- Sporer, S. L. (2007). Person descriptions as retrieval cues: Do they really help? *Psychology, Crime & Law*, 13, 591-609.
- Stebly, N. K., Dysart, J. E., Fulero, S., & Lindsay, R. C. L. (2001). Eyewitness accuracy rates in sequential and simultaneous lineup presentations: A meta-analytic comparison. *Law and Human Behavior*, 25, 459-473.
- Tredoux, C. G. (1998). Statistical inference on measures of lineup fairness. *Law and Human Behaviour*, 22, 217-237.
- Valentine, T., Pickering, A., & Darling, S. (2003). Characteristics of eyewitness identification that predict the outcome of real lineups. *Applied Cognitive psychology*, 17, 969-993.
- Van Hollen, J. B. (2009). *Model Policy and Procedure for Eyewitness Identification*. State of Wisconsin: Office of the Attorney General.
- Weber, N., & Perfect, T. J. (2012). Improving eyewitness identification accuracy by screening out those who say they don't know. *Law and Human Behavior*, 36, 28-36.
- Wells, G. L. (1985). Verbal descriptions of faces from memory: Are they diagnostic of identification accuracy? *Journal of Applied Psychology*, 70, 619-626.

Wells, G.L. & Olson, E.A. (2003). Eyewitness testimony. *Annual Review of Psychology*, 54, 286-289.

Yuille, J. C., & Cutshall, J. L. (1986). A case study of eyewitness memory of a crime. *Journal of Applied Psychology*, 71, 291–301.

Lisa 1

Kahtlusaluste ridade koostamine põhineb Lääts (2016) seminaritööl. Esmalt valiti 14 fotot noormeestest, kes olid blondi juuksevärviga ning 13, kes olid brüneti juuksevärviga. Kõigilt saadi nõusolek nende fotode kasutamiseks. Fotosid hindasid 29 libatunnistajat, kes pidid kummastki reast välja valima näo, mis tundus neile teistest mingi tunnuse poolest eristuv (Doob & Kirshenbaum, 1973), et välistada olukord, kus mõnda fotot valitakse tõenäolisemalt kui teist. Esimesest reast eemaldati kaks fotot, teisest üks foto, kuna neid fotosid valiti juhuslikkuse alusel rohkem kui teisi nägusid. Järelejäänud fotodest valiti mõlema rea jaoks juhuslikkuse alusel välja kümme fotot.

Mõlemast grupist valiti juhuslikkuse alusel üks foto kahtlustatava positsiooni ning lasti kahel inimesel mõlemat nägu vaadata umbes 10 sekundi jooksul ning seejärel nähtud nägu kirjeldada. Esimest isikut kirjeldati kui „20ndates mees, heledad lühikesed juuksed, heledad kulmud, keskmise suurusega nina, paksud huuled, ümar nägu, paksud kulmud, kõrge laup” ja teist isikut kui “20ndates mees, musta värvi lühikesed juuksed, ümar nägu, kõrge laup”.

Grupp libatunnistajaid ($n = 16$, keskmine vanus 20 aastat, 11 naist) lugesid neid isikukirjeldusi ning pidid isikukirjelduste põhjal valima välja isikukirjeldusele kõige sarnasema isiku. Esimese seeria (“brünetid”) puhul valiti kahtlustatav välja teiste fotode hulgast kirjelduse põhjal üks kord. Teise seeria (“blondid”) puhul selgus peale libatunnistajate kasutamist, et isik ei soovi stiimulvideo filmimisel osaleda. Sellest lähtuvalt valiti välja juhuslikkuse alusel uus kahtlustatava kandidaat ning lasti libatunnistajatel uuesti välja valida isikukirjeldusele kõige sarnasem isik fotode hulgast. Seekord osales 20 libatunnistajat (keskmine vanus 21 aastat, 13 naist), kes valisid 5 korral välja kahtlustatava isikukirjelduse põhjal.

Esimese rea puhul (“brünetid”) oli kahtlustatava välja valimise suhte kriitiline erinevus juhuslikust valikust 1,55 (rida on kallutatud juhul, kui kordaja jääb üle 1.96 ($p < 0,05$), Malpass, 1999). Seega brüneti juuksevärviga kahtlustatavat ei valitud välja statistiliselt sagedamini võrreldes teiste isikutega. Sobivate isikute arvu välja selgitamiseks fotode hulgast äratundmiseks esitamise ritta arvutati Tredoux’ E kordaja, mis hindab isikute arvu äratundmiseks esitamise reas, kes oleksid realistlikud valikud vastavalt tunnistajate poolt varasemalt antud isikukirjeldusele kahtlustatava kohta (Tredoux, 1998). Tredoux’ E kordaja väärtuseks saadi 5,56 (usalduspiirid 4,10 – 8,63, $p < 0,05$, Malpass, 1999), mis osutab sellele, et kasutatud fotode abil on võimalik koostada kuueliikmeline äratundmiseks esitamise rida.

Teise rea puhul ("blondid") oli kahtlustatava välja valimise suhte kriitiline erinevus juhuslikust valikust $-1,03$ (Malpass 1999). Seega blondi juuksevärviga kahtlustatavat ei valitud välja statistiliselt sagedamini võrreldes teiste isikutega. Sobivate isikute arvu välja selgitamiseks äratundmiseks esitamise ritta arvutati Tredoux' E kordaja, mille väärtuseks saadi $3,12$ (usalduspiirid $2,01 - 7,05$, $p < 0,05$, Malpass 1999), mis osutab sellele, et kasutatud fotode abil on võimalik koostada kuueliikmeline äratundmiseks esitamise rida.

Seejärel lasti hinnata grupil libatunnistajatel ($n = 22$, keskmine vanus 21 aastat, 13 naist) isikute sarnasust kahtlustatavaga. Mõlemast grupist kõige kõrgema sarnasuse hinnangu saanud nägu eemaldati ning ülejäänud viiest näost valiti välja juhuslikkuse alusel kahtlustatava asendaja kahtlusallusega äratundmiseks esitamise ritta. Kahtlusallusega rida koosneb seega kahtlustatavast ning viiest isikust, kahtlusallusega rida koosneb kahtlustatava asendajast ning viiest isikust.

Lisa 2

Katseisikute kirjeldused juhtunust kodeeriti, põhinedes Wells (1985) uurimistöös kasutatud kodeerimise viisile. Iga tunnuse kategooria eest oli võimalik saada tulemuseks -1 , 0 või 1 . Negatiivne tulemus väljendas valet kirjeldust, null tunnuse kirjelduse puudumist ning positiivne tulemus õiget kirjeldust tunnusest. Osade tunnuste puhul võis aga olla tulemus kõrgem kui üks, kui kirjeldati tunnust mitme erineva aspekti põhjal. Näiteks, kui soengu puhul kirjeldati nii juuste pikkust kui ka soengu stiili, oli tulemuseks hoopis 2 , mitte üks, kuna tegemist oli kahe erineva aspektiga, mida tunnuse puhul kirjeldati õigesti. Kui aga oli tegemist detailse vale kirjeldusega, oli tulemuseks siiski -1 .

Tunnuste kategooriate puhul eristati näiteks soengut, pikkust, vanust, juuksevärvi, kehaehitust, nägu, emakeelt, seljakotti, ülakeha riietust, pükse ja jalanõusid. Nendele lisaks märgiti ära ka, kas kirjeldatud kahtlusalluste arv oli õige, kas kirjeldati kahtlusalluseid koos või eraldi, kas kirjeldati muljet kahtlusalluste kohta ja, kas kirjeldati juhtunust.

Kodeerimise ajal lisandus paar kategooriat, näiteks prillid ja habe, mida mõned katseisikud kirjeldasid kahtlusallusel olevat, kuigi tegelikult neid ei esinenud.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Triinu Kilp/